Prof. Dr. Arshad Iqbal Arshad
**Vice Principal Govt Dyal Singh College, Lahore**

# محمد اقبال نجمی دی سیرت نگاری

# Muhammad Iqbal Najmi Di Seerat Nigari

## Abstract:

Muhammad Iqbal Najmi, a distinguished Urdu and Punjabi writer of Hamd, Naat, and Islamic literature for children. His Punjabi book *Seerat Huzoor ﷺ Di* Published in 1985 for children. As a teacher, Najmi presents the life history of the Prophet Hazrat Muhammad ﷺ easy, simple, engaging for under teen age. This book depicts pre-Islamic era, the birth of Prophets, childhood, youth, and major events after Prophethood. It based as meaningful narration. Central strength of the work of Prophet's ﷺ with deep love, mercy, and greatness for children, ahuge number of heartfelt incidents. Although the article notes a few minor inaccuracies in historical details and wording, it concludes that Najmi's high thinking, clearance, and emotional depth creates highness of this book. This important book has contribution to Punjabi Children"s seerat literature.

**Keywords:** Muhammad Iqbal Najmi, Seerat, children,Prophet, literary

محمد اقبال نجمی اردو پنجابی دے نامور لکھاری نیں۔ نثر تے نظم دوواں وچ اوہناں دا قلم بڑی تیزی نال فن پارے اُلیکدا چلا جاندا اے۔ اوہ اپنے زود گو نیں کہ اک سال اوہناں دیاں باراں کتاباں وی چھپیاں نیں۔ پنجابی وچ حمداں تے نعتاں دے کئی مجموعے چھپ چکے نیں۔ اوہ پنجابی دے کلم کلے شاعر نیں جہناں دیاں حمداں دا دیوان وی چھپیا اے تے نعتاں دا دیوان وی۔ اوہناں نعتیہ قصیدہ وی لکھیا اے تے نعتیہ ہائیکو وی یعنی ادب دے ہر کھیتر وچ اوہ اپنے فن دے کمال وکھائوندے رہندے نیں۔ مفیض تے دلچسپ ورگے پرچے ایڈیٹ کردے نیں۔ ایہناں پرچیاں دا مجموعی مزاج وی دینی اے۔ خاص طور تے مفیض دے نعت تبصرہ نمبر اپنی مثال آپ نیں تے ایہہ اجیہا کم اے جیہڑا ہور کوئی اجے تیک نہیں کر سکیا۔

پنجابی وچ محمد اقبال نجمی ہوراں بچیاں لئی سیرت پاک دی کتاب ''سیرت حضور ﷺ دی'' لکھی جیہڑی 1985ء وچ چھپ کے سامنے آئی سی۔ سیرت پاک دے حوالے بچیاں لئی لکھیاں جان والیاں کتاباں وچ ایس کتاب نوں خاص مقام حاصل اے کہ کیوں جے محمد اقبال نجمی بنیادی طور تے اُستاد نیں تے بچیاں دے نفسیات دے چنگے جانو نیں۔ اوہناں نے کتاب لکھدیاں ایسے ڈھنگ توں چنگا فائدہ چکیا اے۔

کتاب دا پہلا صفحہ یعنی انتساب ''اوس ویلے دے ناں جدوں جہالت دے نھیرے وچ محمد ﷺ دا نوں بُھٹیا۔'' سانوں اوس مقدراں والے عہد وچ لے جاندا اے جدوں پیارے آقا ﷺ دنیا تے رحمت دی بارش کر رہے سن۔ کتاب دا مڈھ حضور ﷺ دے دنیا تے تشریف لیاون توں پہلاں دے واقعات توں شروع ہوندا اے تے فیر آپ دی ولادت، خاندان، بالپن، جوانی تے نبوت ملن توں بعد دے حال بڑے اختصار نال اُلیکے نیں۔ ڈاکٹر قمر النسا موجب:

''اختصار نال کسے فن پارے نوں بیان کرنا بہت وڈی خوبی ہوندی اے پر جدوں معلومات تے جانکاری دیون دی لوڑ ہووے تے اوس دا حق ادا نہ کیتا جاوے تاں فیر ایہ خوبی دی بجائے خامی دا رنگ بن جاندا اے۔ محمد اقبال نجمی نے سیرت دے حوالے نال کئی تھاواں تے اختصار دے نال نال ویروے نال گل نوں بیان دا وی جتن کیتا اے تے کامیاب ہوئے نیں۔ اختصار دے نال نال اپنی گل نوں جامع

انداز نال وی کدھرے کدھرے بیان کیتا اے۔"(1)

ڈاکٹر صاحبہ نوں بھاویں ایہ جامع انداز کدھرے کدھرے وکھالی دیندا اے پر میں سمجھنا کہ اوہناں نے بچیاں واسطے سیرت پاک لکھی اے۔ایس لئی اوہناں بچیاں دی ذہنی سطح نوں سامنے رکھیا اے تے بڑے سادہ تے عام فہم لفظاں وچ ہر تھاں اختصار نال پر جامع انداز وچ گل کیتی اے تے اوہ اپنی گل کہن وچ کامیاب ہوئے نیں۔ڈاکٹر صاحبہ مکے دی تاریخ نہ بیانن نوں خوبی دی بجائے خامی دا رنگ قرار دیندیاں نیں پر میں سمجھناواں کہ لکھاری جنی گل کیتی اے، بچیاں واسطے اینی کافی اے۔

محمد اقبال نجمی ہوریں کیوں جے بچیاں واسطے سیرت پاک لکھ رہے سن۔ایس لئی اوہناں "حضور ﷺ دا بچیاں نال پیار" ایس کتاب وچ خاص طور تے اُجاگر کیتا اے۔جویں:

"حضور نوں بچیاں نال بڑا پیار سی۔جدوں وی آپ بچیاں نال ملدے، بڑے خوش ہوندے۔آپ بچیاں نال بڑا لاڈ کردے، موڈھیاں تے بٹھاندے، نکے بچیاں نوں گودی وچ لے لیندے۔آپ مسلماناں دے ای نہیں، کافراں دے بچیاں نال وی پیار کردے سن۔ سواری تے جاندیاں آپ نوں جیکر رستے وچ بچے مل جاندے۔آپؐ اوہناں نوں وی اپنے نال بٹھا لیندے۔کئی وار آپ بازار جاندے ہوندے تے بچے آپ دے کرتے مبارک نوں پھڑ کے نال نال ٹرن لگ پیندے....."(2)

محمد اقبال نجمی بڑی محنت نال اوہناں اوہ سارے واقعے ایس کتاب دا حصہ بنائے نیں جہناں وچ نبی پاک ﷺ بچیاں تے شفقت فرمائوندے دسدے نیں۔ہور تے ہور آپ ﷺ آپوں پوری حیاتی صبر، عزم، حوصلے تے ہمت دی تصویر بنے رہے۔ طائف وچ وجن والے پتھر ہون یاں اُحد وچ آئون والے زخم آپ ﷺ دکھی ہون دی بجائے حوصلہ مند وکھالی دیندے نیں پر آپ دُکھی اپنے پُتر ابراہیم علیہ السلام دی وفات تے ہوندے نیں کہ حسینؓ توں کوئی تکلیف اپڑے تاں آپ ﷺ تکلیف محسوس کردے نیں۔محمد اقبال نجمی ہوراں دی ایس کتاب وچ عقیدت، محبت تے چاہت دے سبھے رنگ موجود نیں تے اوہناں نے اپنی تحریر نوں انج نکھاریا اے کہ بندے نوں سیرت دی ایہہ کتاب کہانی ورگا سواد دیندی اے۔ایسے پاروں محمد اقبال نجمی ہوراں دی ایس کتاب نوں پنجابی وچ بچیاں لئی لکھی جان والی سیرت دی واحد کتاب کہیا جاسکدا اے جس وچ حضور ﷺ دے بالاں نال پیار نوں بڑی محبت تے عقیدت نال اُبھاریا گیا اے۔

بناں شبہ محمد اقبال نجمی ہوراں دی ایس کتاب وچ بہت ساریاں موجود نیں پر ایس نوں لکھدیاں اوہناں توں کجھ نکیاں نکیاں بھلاں وی ہوئیاں نیں۔جویں کتاب دے شروع وچ حضور دے آئون توں پہلاں دے حال بیان کردیاں لکھدے نیں۔

"شرک اینا کُودھ گیا سی کہ لوکی اک رب نوں چھڈ کے ہر شے جیہڑی اوہناں نوں چنگی لگدی، اوہنوں پوجن لگ پیندے۔"(3)

ایہہ سچ اے کہ عرب وچ شرک ودھ گیا سی۔خانہ کعبہ وچ 360 بُت رکھے ہوئے سن تے سورج، چن ستاریاں دی وی پوجا ہوندی سی پر "اک رب نوں چھڈ کے ہر شے نوں پوجن" والی گل غلط اے کیوں جے اوہناں دناں وچ اللہ پاک دی عبادت کرن والے لوک وی موجود سن۔جویں ڈاکٹر سعیدہ رشم لکھدے نیں۔

"عرب گمراہ ضرور سن پر اوہناں نے یہودیاں تے عیسائیاں دے مقابلے وچ بہتر طور تے حضور ﷺ دی دعوت نوں سمجھیا تے قبول کیتا۔ایس دی وڈی وجہ ایہ ای سمجھ آئوندی اے کہ اوہ حضرت ابراہیم علیہ السلام تے حضرت اسماعیل علیہ السلام دی تعلیمات دے مطابق توحید توں بے علم نہیں سن، صرف بے عمل سن۔جدوں کہ قبل اسلام عرب وچ کجھ خاندان اجیہے وی موجود سن جہناں

وچ توحید دا تصور پورے طور تے آخر دم تک موجود رہیا۔ خاص طور تے بنو ہاشم دا خاندان، ایسے خاندان وچ اللہ دے آخری نبی ﷺ تشریف لیائے۔"(4)

ایسے طرح حضرت عمر دے ایمان لیاون دی گل کر دیاں محمد اقبال نجمی جی لکھدے نیں۔

"اسلام دشمنی وچ اپنے کو ودھ چُکے سن پئی تنگ آ کے اک دن تلوار کڈھی تے آکھن لگے۔ اج حضورؐ دا کم ای کر دیئے۔(نعوذ باللہ)"(5)

جدوں کوئی بندہ کسے تے مسلسل ظلم کر رہیا ہووے تے مظلوم اوہدے ظلماں توں تنگ آ کے بغاوت ول ٹر پیندا اے۔ تنگ آ کے، مظلوم لئی ور تیا جاندا۔ اسلام قبول کرن توں پہلاں حضرت عمر مسلماناں تے ظلم کرن والیاں وچ سن تے حضور ﷺ تاں رحمت بن کے جہاناں تے آئے سن۔ کفارِ مکہ اوہناں توں تنگ نہیں سن سگوں اوہناں نوں اپنی چودھر جان داڈر سی۔ ایس لئی اوہ نبی کریم ﷺ تے صحابہ دی مخالفت کر دے سن۔ حضرت عمرؓ دے تنگ آ کے آپؐ نوں مارن نکلن کسے حوالے مناسب لفظاں دا چنائو نہیں۔ ایسے سر ناویں ہیٹھ اگے جا کے لکھدے نیں۔

"آپ دی بہن فاطمہ نے قرآن دے اوہ ورقے آپؓ دے اگے رکھ دتے۔ جدوں حضرت عمرؓ نے اوہناں نوں پڑھیا تے آپ دے دل دی دنیا ای بدل گئی تے جدوں آپؓ نے پڑھیا۔(آمَنُوْا بِاللہِ وَرَسُوْلِہٖ) تے بے اختیار آپؓ دی زبان تے کلمہ مبارک آ گیا۔"(6)

ایس جملے تے تبصرہ کر دیاں ڈاکٹر سعیدہ رشم لکھدیاں نیں:

"ایس بیان وچ آمَنُوْا بِاللہِ وَرَسُوْلِہٖ نال مغالطہ پیدا ہندا اے کیونکہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے سورہ طٰہٰ دیاں آیات پڑھیاں سن جدوں کہ آمَنُوْا بِاللہِ وَرَسُوْلِہٖ سورۂ طٰہٰ دے اوس حصے دی آیت نہیں، جس نوں حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے پڑھیا۔ روایت دے مطابق حضرت عمر نے سورۂ طٰہٰ دیاں پہلیاں نوں دس آیات پڑھیاں سن۔"(7)

حضرت عمر دے ایمان لیاون دے واقعہ بیان کرن دے بعد محمد اقبال نجمی ہوراں نے "مسلماناں تے کافراں دے ظلم" بیان کیتے نیں۔ ایس سر ناویں ہیٹھ اوہ اک تھاں لکھدے نیں۔

"حضورؐ دے اوہ منن والے جیہڑے امیر سن تے طاقت والے سن، اوہناں نوں کافر کجھ نہ آکھدے سن پر ماڑے تے غلام مسلمان تے کافر بڑا ظلم کر دے سن۔"(8)

ایس وچ کوئی شک نہیں کہ ماڑے تے غلام مسلماناں تے کافراں نے بہت ظلم کیتے تے اوہناں نوں طرحاں طرحاں دیاں اذیتاں دتیاں، جدکہ اوہدے مقابلے تے امیر تے طاقت والے مسلماناں تے گھٹ ظلم ہوئے پر "اوہناں نوں کافر کجھ نہ آکھدے" والی گل غلط اے۔ کیوں جے حضرت ابو بکر صدیق تے حضرت عثمان غنی تے ہون والے ظلماں دا ذکر آپوں محمد اقبال نجمی ہوراں نے کیتا جدکہ ایہ لوک مکے دے امیر تاجر سن تے کسے وی طرحاں ماڑے نیں۔ انج دے ہور وی کسے طاقتور لوک سن جہناں نوں اسلام قبول کرن پاورں اپنیاں دے ای ظلماں دا شکار ہونا پیا۔

غزوہ اُحد دے موقعے تے حضور ﷺ نے عبداللہ بن جبیر تے پنجاہ تیر چلان والیاں نال اسلامی فوج دے پچھلے پاسے اک درے تے کھلھاریا تے حکم دتا بھاویں ساڈی جت ہووے بھاویں ہار تساں اپنے تھاں توں نہیں ہٹنا پر جدوں کافر میدان چھڈ کے نسے۔ "مسلماناں نوں فتح ہوئی تے درے تے کھلوتے ہوئے مسلمان وی درہ چھڈ کے مال لٹن لگ گئے۔"(9)

ایس سر ناویں آخیر تے نجمی صاحب اک وار فیر لکھیا اے۔

''جتی ہوئی جنگ مسلماناں دے تیر بازاں دے لُٹ دے لالچ وچ حصہ لین نال اک مصیبت بن گئی۔''(10)

لٹنا کسے کولوں زبردستی مال کھوہنا ہوندا اے جد کہ مالِ غنیمت لڑائی کرن والیاں کولوں کھوہیا نہیں جاندا سگوں اوہ جنگ ہار کے میدان وچ مال آپے چھڈ کے نس جاندے نیں تے فاتح اوس نوں اکٹھا کر لیندے نیں۔ اللہ نے ایہ مال مسلماناں تے حلال قرار دتا اے تے لُٹ دا مال حرام۔ ایس غزوے وچ مسلماناں دے نقصان دی وجہ مالِ غنیمت اکٹھا کرنا نہیں سگوں حضور ﷺ دی نافرمانی سی۔ آپ ﷺ نے درے تے کھلوتے تیر اندازنوں حکم دتا سی کہ جو وی ہووے تسیں ایس جگہ نوں نہیں چھڈنا پر صحابہ نوں مال غنیمت کٹھیاں کر دیاں ویکھ کے ایہہ وی درہ چھڈ کے اوہناں ناں رل گئے جس پاروں خالد بن ولید نوں دوبارہ حملے دا موقع مل گیا تے مسلماناں دا کافی نقصان ہویا۔ اج وی ساڈے دکھاں دی وڈی وجہ حضور ﷺ دی گل نہ منناے تے منن والیاں نوں ستے خیراں نیں۔

فتح مکہ دے قبیلہ ہوزان تے ثقیف نال دی لڑائی دے بعد جنگی قیدیاں نوں چھڈان لئی کجھ لوک آئے۔ محمد اقبال نجمی جی لکھدے نیں۔

''کجھ لوک قیدیاں نوں چھڈان آئے۔ ایہ اوس قبیلے دے لوک سن۔ ایہناں وچ حضور ﷺ دی دایہ مائی حلیمہؓ وی سن۔ آپ ﷺ نے اوہناں دی بڑی عزت کیتی۔''(11)

ایتھے وی محمد اقبال نجمی جی نوں بھلیکھا لگا اے، کیوں جے دوجے سیرت نگاراں نے ایتھے مائی حلیمہؓ دی تھاں اوہدی دھی شیما دے آئون دی گل کیتی اے۔

ایہہ نکیاں نکیاں بُھلاں اپنی تھاں تے پر ایہناں وچوں وی بہتیاں لفظاں دا درست چنائو نہ ہونا اے، مجموعی پکھوں ویکھیا جاوے تے محمد اقبال نجمی ہوراں دی کتاب ''سیرت حضور ﷺ دی'' اپنے مواد، اندازِ تحریر تے مقصد دے حوالے نال بال ادب دیاں دوجیاں کتاباں نالوں ڈھیر اگے اے۔ محمد اقبال نجمی ہوراں نے پیارے آقا ﷺ دی پاک حیاتی دے سبھے واقعے بڑی محبت، عقیدت تے چاہت نال لکھے نیں۔ اوہناں دی کتاب پڑھدیاں حضور ﷺ دی بچیاں نال محبت دی بھرویں منظر کشی ملدی اے تے پڑھن ہاراں دے دلاں وچ نہ صرف آپؐ دی محبت اُجاگر ہوندی اے سگوں آپ ﷺ دی سنت تے عمل کر دیاں بچیاں نال محبت دے جذبے وی اجاگر ہوندے نیں۔

## Refrences


1. Qamar-un-Nisa, *Punjabi vich Seerati Adab (Maqala PhD)*, Lahore: Punjab University, 2019, Pg 197.
2. Muhammad Iqbal Najmi, *Seerat Huzoor di*, Gujranwala: Farogh Adab Academy, 1985, Pg 29.
3. **Ibid.,** Pg 7.
4. Dr. Saeeda Banur Sham, *Punjabi Adab vich Seerat-e-Rasool* ﷺ, Faisalabad: Waqas Printing Press, 2001, Pg 497.

5. Muhammad Iqbal Najmi, *Seerat Huzoor ﷺ di*, Gujranwala: Farogh Adab Academy, 1985, Pg 49.
6. **Ibid.,** Pg 49.
7. Dr. Saeeda Banur Sham, *Punjabi Adab vich Seerat-e-Rasool ﷺ*, Pg 502.
8. Muhammad Iqbal Najmi, *Seerat Huzoor ﷺ di*, Pg 54.
9. **Ibid.,** Pg 97.
10. **Ibid.**
11. **Ibid.,** Pg 124.